

SEBEB-İ TELİFLERDEKİ ORTAK VE FARKLI TEMALAR

The Different And Partner Themes in Sebeb-i Telif

Sevda ÖNAL*

ÖZET

Sebeb-i telifler, mesnevilerin yazılış sebeplerinin açıklandığı bölümlerdir. Klasik edebiyatta mesnevilerin sebeb-i telifleri çoğunlukla benzer motiflerle karşımıza çıkmaktadır. Bu benzerlikler genel olarak tasnif edildiğinde şu başlıklar belirginleşmektedir:

Sebeb-i teliflerde karşımıza çıkan en yaygın motiflerden biri, şairin rüyasında görüştüğü bir kişinin etkisiyle mesnevi yazmaya karar vermesidir.

Şairin, düşünde ya da kendi başmayken hâtif (iç ses) ten gelen sesleniş veya dost meclislerinde, ahbablarıyla bir aradayken yöneltilen teklif de bazen bir mesnevi yazmasına sebep olabilir.

Devlet adamlarının kültürü ve sanatı destekleyici yaklaşımlarının devamı olarak bazen şairlerden, kendi arzu ettikleri bir konuda, eser yazmalarını istemeleri, klasik Türk şiirinin dil ve kültür olarak beslendiği Arap ve Acem (İran) şiirinde, çokça işlenmiş bir konunun, o zamana kadar Türk şiirinde işlenmemiş olması da, şairleri mesnevi yazmaya yönlendiren sebeplerdendir.

Şairler için adının dünyada kalıcı olması, kendisinin ve eserinin topluma faydalı olması isteği de mesnevi yazılmasında etkili olan sebeplerdendir.

Bu makalede, incelenen mesneviler ışığında bu ortak motifler örneklendirilmiştir. Ancak bu ortak motiflerin yanı sıra orijinal sayılabilecek farklılıkta sebeb-i teliflere de rastlanmaktadır. *Muhammediye* örneğinde olduğu gibi, eserlerin sebeb-i telifine dair ipuçlarının hatime bölümünde verilmesi karşılaşılan farklılıklardandır.

Anahtar Kelimeler: mesnevi, sebeb-i telif, rüya, hâtif, çeviri, teklif.

ABSTRACT

Sebeb-i telifs are the departments that the reasons of mesnevi enrolment are expressed. The sebeb-i telifs of the mesnevis in the classic literature, accures mostly as the similar motifs. When these similarities generally classified, those titles are outstanded:

* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arş. Gör.

The most common motifs that accure in sebeb-i telifs is that the poet decides to write mesnevi by the effect of a person that the poet talked in his dream.

The fact that the afflatus from hâtif, while the poet is in his dream or by himself, or an offer, that is made while the poet is together whit his friends in the friend assemblies can cause to write mesnevi.

The fact that sometimes the statesmen want, poets to write the work of art what they demand as the extension of the supporting appoaches of culture and arts, and subject, processed in Arap and Acem (İran) poems as the language and culture of the classic Turkish poetry, wasn't processed in Turkish poetry until that period, may be the reasons that directed the poets to write mesnevi.

The demands that the poet's name would be persisted and he and his work of art were beneficial for to society the effective reasons to write mesnevi.

İn this article, these partner motifs were sampled in the light of the analysed mesnevi. But, together whit these partner motifs, sebeb-i telifs, respected original differency are encountered. As in the sample of Muhammediye giving the clues about the sebeb-i telifs of the work of art in the hatime part is the differences faced.

Key Words: mesnevi, sebeb-i telif, dream, hâtif, translation, offer.

Klasik Türk edebiyatı denilince zihinlerde ilk olarak “divan” kelimesi çağrışım yapmaktadır. Ancak, edebiyatımızda anlatıma dayalı (aşk, destanî-hamasi, sosyal vb.) türlerin yerini tutan ve henüz roman, hikaye gibi modern türlerin görülmeye başlamadığı dönemlerde şiir vasıtasıyla bu türlerin, ad olarak değilse bile, işlevsel olarak eksikliğini gideren mesnevilerin de önemli bir yeri olduğu şüphesizdir. Böylesine geniş bir anlatı zenginliğine sahip olması nedeniyledir ki klasik dönem şairleri, divan tertip etmeyi ev yapmaya, mesnevi oluşturmayı ise şehir kurmaya benzetmişlerdir.

Arapça'da (sny) kökünden ikişer ikişer anlamına gelen (mesnî) sözcüğünün bir nisbet şekli olarak kabul edilen mesnevi, her beytinin mısraları kendi aralarında kafiyeli, genellikle aruz kalıplarının kısa şekilleriyle yazılan bir nazım şeklidir. Kelime olarak Arapça olmasına rağmen ilk örnekler İslamî dönem İran edebiyatında görülmüştür. Türk edebiyatına da İran edebiyatı vasıtasıyla girmiştir.

Klasik Türk edebiyatında, tahkiyeye dayalı anlatım tekniğine uygunluğu nedeniyle sıklıkla tercih edilen nazım şekillerinden biri olan mesneviler, düzenleniş itibariyle kendi içinde bir sisteme tabi tutulmuştur. Bağımsız eser olarak hazırlanan mesneviler genellikle giriş bölümü (mukaddime), asıl konunun

işlendiği bölüm (asıl bölüm) ve bitiş bölümü (hâtime) olarak ortak bir planla tertip edilmiştir.

İncelemeye çalışacağımız *sebeb-i te'lîf* bölümü, mesnevilerin giriş bölümlerinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Bununla birlikte giriş bölümleri genellikle, İslami kültürün edebi geleneğe yansımalarının bir uzantısı olarak besmele ile başlar. Şair besmeleden sonra eserine Allah'a hamdi konu edinen bir parçayla devam eder. Tahmîd olarak da isimlendirilen bu bölümün ardından tevhîd (Tanrı'nın varlığının ve birliğinin ele alındığı bölüm), münâcaat (Tanrı'ya yakarış), nat (Hz. Muhammed'i övmek için yazılan manzume), mirac (Hz Muhammed'in Tanrı huzuruna yükselmesinin anlatıldığı bölüm), mucizât (peygamberlerin mucizelerinin anlatıldığı bölüm), medh-i çehar yâr (dört halifenin övgüsü için yazılan bölüm), padişah veya devlet büyüğüne övgü bölümlerinin ardından *sebeb-i telif* bölümü kaleme alınır.

Şairin eserini niçin yazdığını, onu bu eseri yazmaya yönelten sebebi/sebepleri açıkladığı bu bölüm genellikle *sebeb-i telif* olarak adlandırılır. Bu başlıkların yanı sıra *sebeb-i telif-i kitâb*, *sebeb-i nazm-ı kitâb*, *sebeb-i tertîb*, *sebeb-i tahrîr*, *tasnif-i kitap* gibi adlandırmaların yanında özellikle Farsça'dan yapılan çevirilerde, *sebeb-i terceme* adlandırmasının tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte *sebeb-i telif* bölümleri bu başlıklarla sunulduğu gibi, bazen başlıksız olarak da karşımıza çıkmaktadır.¹

Sebeb-i telif başlığı altında şair, sadece mesnevinin yazılış sebebini açıklamakla kalmaz, bu konuda kendinden önce eser veren büyük şairleri anar, onlara nazireler yazmakla övünür. Mesnevisi şayet bir çeviriye orjinalinden ve neden bu eserden etkilendiğinden bahseder. Çeviri değilse mesnevisinin çeviri ya da taklit olmadığını bildirir. Şiir üslubuyla ilgili bilgilerin de verildiği bu bölüm, mesnevilerde şair ve eser hakkında en fazla bilgi bulunan bölümdür. Bu dikkatle yaklaşıldığında *sebeb-i telif*ler sanatçının hayata bakışını, karakterini şekillendiren duygu ve düşünce dünyasını yansıtan bölümlerdir. Şairler genellikle bu bölümün sonunda Tanrı'dan hata ve yanlışlarını bağışlamasını, eserini sunduğu padişah veya devlet büyüğünün gücünün ve devletinin bâkî olmasını isterler.

Mesnevilerin yazılış sebebi ve hikayesinin sunulmasının yanı sıra, *sebeb-i telif* bölümleri aynı zamanda poetika işlevi de görür. Şair o güne kadar açılmamış bir çığır açma fikrini, söyleyeceği sözlerin etkili ve mükemmel olması gerektiğini ve şiir üslubuna dair daha pek çok ayrıntıyı bu bölümde dile getirir. Bu ifadeler

¹ Çelebioğlu, Âmil, *Türk Edebiyatında Mesnevi*, (XV. yy'a kadar), İstanbul 1999, s. 162.

genellikle sebeb-i telif bölümünde yer almakla birlikte sebeb-i telifin olmadığı ya da isimlendirilmediği eserlerde giriş bölümünün beyitleri arasında da benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Bu nedenle sebeb-i telifler klasik edebiyat eserlerinin mukaddimesi ve modern edebiyat türlerinin önsözleri olarak kabul edilebilir.

Klasik edebiyatın, bu anlatıma dayalı formunun ‘işlev olarak’ çağdaş edebiyat türlerinden roman ve hikayenin yerini tuttuğu şüphesizdir. Bu dikkatle yaklaşıldığında mesnevilerin sebeb-i teliflerinin roman ve hikayelerin muhtelif bölümlerinde karşımıza çıkması da söz konusudur. Konunun ayrıntılarına girmeden genel bir değerlendirme yapılacak olursa, sebeb-i telifler; modern hikaye ve romanda; *anlatıdaki olayların; mektup veya günlük aracılığıyla iletilmesi, anlatıdaki olayların, bulunan bir defter aracılığıyla iletilmesi veya anlatıdaki olayların, birisinin hayat macerasının anlatımı olarak iletilmesi şeklinde eserlerin farklı bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır.*²

Mesnevinin Türk edebiyatındaki serüveni, Karahanlı ve İslami devir Türk edebiyatının ilk eseri olan *Kutadgu Bilig*’le başlar. *Kutadgu Bilig* mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış, 6645 beyitlik didaktik bir eserdir. Klasik mesnevi yapılandırmasında olduğu gibi, mukaddime, hamdele, peygambere ve dört halifeye övgü, ustalıklı bir bahar tasviri, hükümdarın methedilmesinin ardından kitabın manası ve adı hakkında bilgi verilerek konuya geçilir. 11. yy’da kaleme alınan bu didaktik eserde *sebeb-i telif* başlıklı bir bölümün bulunmayışını, henüz mesnevi geleneğinin yaygınlaşmamış ve kurallarının tam olarak şekillenmemiş olmasına bağlamak mümkündür. Bununla birlikte eserin *Kitab Atı Yörügün Yime Avuçgalığın Ayur (Kitabın Adı, Yorumu ve Kendi Yaşlılığını Söyler)* isimli bölümü tam manasıyla sebeb-i telif özellikleri göstermese de kitabın ismine ve yazılış amacına dair şu bilgileri okuyucusuna vermesi bakımından, sebeb-i telif uzanan yolun ilk basamağı olarak kabul edilebilir.

*Kitab atı urdum Kutadgu Bilig
Kutadsu Okıgıgla tutsu elig³
(Kitabımın adı, Kutadgu Bilig, okuyana versin daim iyilik.)⁴*

² Büyükkavas-Kuran, Şeyma, “Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya mı Çıkar?” *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi 1* (2006), Sayı: 2, s.158.

³ Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig I-Metin*, Ankara 1991, s.54.

⁴ Silahdaroğlu, Fikri, *Yusuf Has Hacip, Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig Uyarlaması*, Ankara 1996, s. 40.

Benzer özellikleri Anadolu sahası mesnevilerinin 13. yy örneklerinde de görmek mümkündür. Bu dönem şairlerinden biri olan Gülşehrî, eserinin sunuşunu yaparken;

*Konuşmaya fırsat bulmuşken, **bildiğin**
Bütün ilimlerden tatlı şeyler söyle*⁵

diyerek söze başlar. Güzel ve etkili söz söylemenin önemini anlattığı mısralarla başladığı sözü;

*Bir kitap yazan herkes,
Anlam iddiası defterini açtı
Sen de bir hazinenin kapısını aç
Ve onun kapısından cevher ve inciler saç*⁶

ifadeleriyle devam ettirirken, neden böyle bir eser yazmak istediğini ve amacını dile getirir.

13. yy'dan sonra yazılan mesnevilerde, tür ve şekil özellikleri tam anlamıyla yerleşmiş ve ilerleyen zamanlarda eserler klasik mesnevi tertibine yaklaşan tekniklerle yazılmaya başlamıştır. Türün ve teknik özelliklerin böylesine belirginlik arzemesi, yazımın konusu olan sebep-i teliflerin de eser içerisinde vazgeçilmez bölümler olarak yerini almasına neden olur. Âmil Çelebioğlu, Sultan II. Murad Devri mesnevilerini incelediği eserinde, 14. yy. mesnevilerini *halk tipi mesneviler* ve *edebi-ilmi mesneviler* olarak iki gruba ayırdıktan sonra özellikle edebi-ilmi mahiyetteki mesnevilerde tertip hususiyetinin klasikleştiğini, sebep-i telif bölümlerinin nispeten belirli ve düzenli olarak kaleme alındığını belirtmiştir.⁷ Bu yüzyıldaki mesnevilerin en belirgin özelliği İslamı tanıttıcı, bilgi verici mahiyetteki didaktik konuları, Türk diline derin bir bağlılıkla dile getirmiş olmalarıdır.

Bu gelişmeye paralel olarak, mesnevilerin tertip özelliklerinin hemen hemen bütün eserlerde benzerlik gösterdiği ilerleyen dönemlerde, sebep-i teliflerin temalarında da benzerlikler göze çarpmaya başlar. Bu benzerlikler genel anlamda incelendiğinde mesnevilerin telif sebepleri çoğunlukla ortak motifler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu ortaklıklarla birlikte orijinal sayılabilecek farklılıkta sebep-i teliflere rastlamak da mümkündür. Bu benzer ve farklı sebepleri genel bir tasnife tabi tutarak başlıklandırmak gerekirse:

⁵ Kocatürk, Prof. Dr. Saadetin, *Gülşehri ve Feleknâme*, Ankara 2000, s.123-24.

⁶ Kocatürk, age, s.123-24.

⁷ Çelebioğlu, age, s. 46.

1- Sebeb-i teliflerde karşımıza çıkan en yaygın motiflerden biri **şairin rüyasında görüştüğü bir kişinin etkisiyle** mesnevi yazmaya karar vermesidir. İncelediğimiz eserlerde, rüyada görülen kişiler:

- * Hz. Muhammed,
  - * Şairin babası...
  - * vd.
- şeklindedir.

Rüyada görüşülen bu şahıs, çoğunlukla şair için önemli olarak kabul edilen bir zat, din büyüğü, bir tarikat veya tasavvuf büyüğü veya aile fertlerinden biri olarak kendini gösterir. Rüyasında şairden, sözkonusu eseri yazması istenir. Kendisi için çok önemli olan böyle bir şahsiyetten gelen isteği kabul eden şair, eserini yazmaya başlar.

Çalışmamızın konusu, daha çok mesnevilerle belirlenmiş olmakla birlikte, burada Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'sini* kaleme alma sebebinden bahsetmekte yarar görüyoruz. Bilindiği gibi, Çelebi bir gece rüyasında gördüğü Hz. Peygamber'den şefâat yerine, yanlılıkla, seyâhat dilemiş ve bu olay üzerine gezip gördüğü yerleri eşsiz bir seyâhatnâme özelliği gösteren eserinde nakletmiştir.⁸

Aynı şekilde, Yazıcıoğlu Mehmet tarafından kaleme alınan *Muhammediye*, bahsedilen diğer sebeplerle birlikte, şairin rüyasında Hz. Peygamber'i görmesinin neticesinde kaleme alınmıştır:

*Be-nâgâh düşüm olur bir gece ben
Görürem kim Muhammed sırr-ı esrâ
Oturmuş nûr olup ashâb içinde
Tamâmet nûr olur şeh'r ü sahârâ
Geri sırrımdan etti bana irşâd
Ki gönlün perdesini aç dilârâ
Tamâmet dolsun iller mu'cizâtım
Yetişsin sözlerim mülk ü diyâra
Yenile mevlidim çıksın cihâna
Eğerçi söylenir dehren fe-dehrâ
Sığındım Hakk'a sığandım elimi
Ki yazam vasfını sırran ve cehrâ⁹*

⁸ Gökyay, Orhan Şaik, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdat Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini, İstanbul 1996, s.10.

⁹ Çelebioğlu, Âmil, *Muhammediye*, II C., İstanbul 1996, s.5-6.

Şair, eserinin *sebeb-i telifinde* naklettiği bu ilk rüyada Hz. Peygamber’le karşılaşmasını ve onun *Muhammediye*’nin kaleme alınması yönündeki isteğini dile getirmektedir. Bununla birlikte eserin hatime bölümünde, mesnevinin “dibace”sinde yer alan bu rüyaya da gönderme yaparak gördüğü diğer iki rüyayı da nakleder ve bu rüyaların neticesinde Hz. Peygamber’i anlatan eserini yazar.¹⁰

Sebeb-i teliflerdeki rüya motifi için ilginç bir başka örnek de Nevî-zâde Âtâyî’nin *Heft-Hân Mesnevisi*dir. “Şair bir bahar günü herkesin bu güzel günü sevinçle karşıladığını, kendisinin de arkadaşlarıyla birlikte bir bağa gittiğini ve sohbetleri esnasında arkadaşlarından birinin Nizami’nin *Heft-Peyker* isimli mesnevisini çıkararak okuduğunu ve bu kitabın çok beğenildiğini söyler. Nizami’nin eserine çeşitli eleştiriler yönelten Âtâyî’ye, arkadaşları sözlerinin hüner olmadığını ancak ispatlandığı zaman değer kazanacağını söylerler. Bunun üzerine Âtâyî düşüncelere dalar. Bir gece rüyasında her yolda kendisine rehber olan babasını görür. Nevî Efendi evlerinde süt akan bir çeşme bina ettiğini ve bu çeşmenin devam etmesini ister. Uykudan uyanan Âtâyî, rüyayı tabir ederek saf sütün şiir olduğunu anlar ve Mevlana’ya ait bir şiirle eserine başlar. Rum’da daha önce Şâh u Gedâ’nın yazıldığını ve bu eserin aşıklara teselli verdiği söyleyerek kendi kitabının da bu yolda olduğunu ifade eder.”¹¹

*Ol gece vâkıamda bana hemân
Zâhir oldu o mihr-i âlem-i cân
Dedi lutf ile eyleyüp ikbâl
Ey nihâl-i nev-i hadîka-ı bâl
Eylemişdüm binâ bu hânede ben
Bir akar çeşme şîr-i sâfiden
...
Eyledi çün vasiyetini temâm
Ol safâyile gözden uçdu menâm
Uyanup eyledüm bunu tabîr
Ki ola feyz-i mârifet ol şîr
Çeşme nâmiyle etdüğü işâr
Oldı gâlib selâset-i eşâr
Oldı bu vakıa bana hâdî
Meslegüm oldu ahır ol vâdî¹²*

¹⁰ Çelebioğlu, age, s. 590-91.

¹¹ Karacan, Turgut, Nevîzâde Âtâyî Heft-Hân Mesnevisi (İnceleme-Metin), Ankara 1974, s.18-19.

¹² Karacan, age, s. 151-52.

2- Şairleri mesnevi yazmaya yönlendiren bir başka sebep ise **düşünde ya da kendi başınayken hâtif (iç ses) ten gelen sesleniştir.**

Sözlükte “uzatarak bağırarak, çağırarak ve seslenmek” anlamına gelen *heft (hûtâf)* mastarından türemiş olan *hâtif*, bağırarak, çağırarak ve seslenen demektir... İslam’dan önce Araplar çölde dolaşırken bazen kaynağı belli olmayan bir ses işittiklerini söyler, göremedikleri bu sesin sahibine *sâih*, *dâi*, *münâdi* ve *hâtif* derlerdi... Bu tür görüntülere hitaben *şiiir* söyledikleri, hatta bu görüntülerin de *şiiir* söylediğine inandıkları olurdu.¹³ Bir iç ses olarak algılayabileceğimiz *hâtif* kavramı, klasik dönem şairlerinin mesnevi yazarken sıklıkla başvurdukları bir motif olmuştur.

Anadolu sahası şairleri tarafından sıklıkla kullanılan *hâtif* motifinin klasik şiirdeki kökenlerini Ali Şir Nevâyî’nin eserlerinde aramak gerekmektedir. XV. yy Çağatay Türkçesi’nin büyük şairi Nevâyî’nin hamsesinin ikinci eseri olan *Ferhad ü Şirin*’de *hâtif*le şairin konuşmalarına tanıklık ederiz. Nevâyî eserini yazma sebebini açıklarken “**bir meleğin kendisine gizlice hitap ederek hem bu hem de öteki dünyasını mahvetmekten vazgeçmesini, Ferhad’la aşk sahasında boy ölçüşerek Şirin’e eşit güzellikte şirin (eser) elde edeceğini, daha evvel yazdığı Hayretü’l- ebrar’a ikinci bir hazineyi eklemek üzere çalışmaya başlamasını, gayretinin boş olmayacağını söylediğini hatırlatır.**”¹⁴

Şairin gönlünün sıkıntılı olduğu zamanlarda ortaya çıkarak ona yol gösteren bir tip olarak *hâtif*, Şeyhî’nin *Hüsrev ü Şirin* isimli mesnevisinde de karşımıza çıkar. Eserin “*Ender Sebeb-i Nazm-ı Kitab*” bahsinde belirtildiği gibi, şairin muztarib olduğu bir zamanda “**can hâtifi**” gönlüne seslenerek “*niçin gönlün hastadır*”, “*eğer ölmedinse adını dirilt...İnsanın dünyada kalan adıdır*” der. Bu sözler üzerine ıztırabı biraz dinen şair *hâtif*’e cevap olarak: “*Çok güzel nasihatler verdin. Fakat iyi bir eser meydana getirmek için hikmet, şeriat, belâgât, iyi geçinme, emniyet ve ferâgât gerektir. Bunlar bulunmaz ve gönül huzur içinde olmazsa, nasıl eser yazılabilir.*” diyerek bahaneler ileri sürer. Buna karşılık yine söz alan *hâtif*: “*Senin bu bahanen evhamdır ve sakat bir düşüncedir. Hayali ve şüpheli bırak. Gerçek ve hak sözünü esas al. Bu dünya fanidir, onu bir yana koy. Ebedi ad bırakmak istiyorsan söze (şiiire) çalış...*” der. *Hâtif*’in bu sözlerinden kıvanç duyan şair, padişah (II. Murad) için bir eser yazmaya başlar.¹⁵

¹³ Uludağ, Süleyman, “Hâtif”, DİA, 16/467, İstanbul 1997, s.467.

¹⁴ Alpay, Gönül, Ali Şir Nevaî, *Ferhad ü Şirin*, İnceleme- Metin, Ankara 1975, s.23.

¹⁵ Timurtaş, Faruk Kadri, *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şirin’i*, İnceleme- Metin, İstanbul 1963, s.2-3.

*Meger bir dem ki derd olmuşdı dem-sâz
Gönüle hâtif-i cân virdi âvâz*

*Ki iy biçâre niçün haste-dilsin
Aziz-ün-nefs iken hâr ü hacilsin*

...
*Hüner bir şehîr bünyâd eylemekdür
Der ü dîvârın âbâd eylemekdür¹⁶*

Bu sebeple kaleme alınan mesnevilerden Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid* ve Müyyî'nin *Nâlân ü Handân* isimli eserlerinin *sebeb-i telifleri* incelendiğinde hâtifin bir tip olarak nasıl belirginleştiği ortaya çıkacaktır.

Cem Sultan'ın *Cemşid ü Hurşid* mesnevisinin *Der Sebeb-i Nazm-ı Kitab* bölümünde bu iç sesin şaire bir mesnevi yazmayı telkin etmesine şahit oluruz. Mesnevinin *sebeb-i nazm-ı kitab* bölümü bir bahariye ile başlar. Şair ayrıntılı bir bahçe tasviriyle söze girer. Baharın geldiğini görmüş ve sevgilisini görmek üzere gülistana varmıştır. Sevgilisini anan şairin bundan sonra "*canının kararı kalmaz.*" İşte bu düşünce ve üzüntülerin etkisiyle ruhunun ateşi diline akseder. Derdini dile getirmeğe başladığı sırada hâtif'ten bir ses gelir. Bu iç ses, şaire ağlayıp inlemeyi bırakmasını söyler. "Kendisinde böyle bir eser yazmaya kabiliyet varken neden vaktini ağlayıp inlemekle geçirdiğini" sorar. Aşk için bir nişane kalması, okuyanların onun adına rahmet istemeleri ve adının iyilikle anılması için böyle bir eseri yazması gerektiğini belirtir:

*Bu nağmeyle iderken derdümi sâz
Bana hâtifden irişdi bir âvâz
Ki iy miskîn nice bir zâr olursun
Nice bir kendüne mihnet alursın
...
Olnca derdi-y-ile bir nefes zâr
Ko bârî isk içinde bir hış âsâr
Düzetgil ışk içinde bir risâle
Ki uşşâk anun-ıla ire visâle
Bi-hamdillâh ki var söze mecâlün
Ne-y-içün süst ola kıl ü kâlün
Çü hâtifden işitdüm bu hitâbı
Dil uzatdum dimege bu kitâbı¹⁷*

¹⁶ Timurtaş, age, s.21.

¹⁷ Okur- Meriç, Münevver, *Cem Sultan, Cemşid ü Hursid, İnceleme-Metin*, Ankara 1997, s. 306-10.

Cem Sultan'ın eserinde hâtif bir tip olarak belirlemekte ve şairle sohbet etmektedir. Benzer motif, edebiyatımızda sergüzeştname türünün orijinal bir örneği olan *Nâlân u Handân* isimli mesnevîde de karşımıza çıkmaktadır.

16. yy şairlerinden biri olan Mûyî, “kendini kendine anlattırıldığı” hasbihalinin *sebeb-i telifinde* hâtiften gelen sesin telkinlerini dile getirir. Mesnevinin *Der-Medh-i Vusûlî Beg ve Sebeb-i Nazm* bölümü bir bahariyeyle başlar. Şair bir bahar günü yalnız başına oturmuşken birkaç dostu yanına gelir ve söyleşmeye başlarlar. Bu ahbablarından biri elinde tuttuğu bir kitabı okumaya başlayınca Mûyî bu şiirlerden çok etkilenir. Şiirler, Vusûlî isminde bir şaire aittir. Şairin içinde Vusûlî'yle tanışmak için amansız bir istek belirir. O esnada, hâtiften ulaşan bir ses kendisine, bu tanışma için elinde bir hediyesi olmadığını hatırlatır:

Yine hâtifden irdi bana peygâm
Didi ey niyyet-i hoş fikret-i hâm
Varacak yeri fikr it kanı ârun
Elünde var mıdur bir bergüzârun

Bu sohbet neticesinde, o yüce insan için en uygun hediye ne olacağını düşünen şair, üstün hoş bir manzumenin “o şaha” verilecek kıymette bir hediye olacağına karar verir. Ancak izlemesi gereken yolu ve şiir vadisinde kimi örnek alacağını bilemez. Bu sıkıntılı düşünceler içindeyken yardımına yine hâtif yetişir ve şaire “*eski efsaneleri bırakıp yeni bir eser yazmasını*” telkin eder:

Bu müşküldeyken ben zâr u şeydâ
Sada hâtifden oldu yine peydâ
Didi efsâne-i dirineden geç
Yeni bir kıssa şehrine kapı aç¹⁸

Sebeb-i teliflerde şairle hâtifin söyleşmesi, hem içinden çıkılamayan sorulara bir cevap bulmak hem de yeni ve orijinal fikirleri dile getirmek için bir araç olmuştur. Bu iç ses çoğunlukla şairin kendi kendisiyle konuşması olan (iç monolog tekniğinin) klasik şiirde kendini gösterme vasıtasıdır.

---

¹⁸ Ece, Selami, *Muyî Nalan u Handan (Hasbihâl)*, Erzurum 2006, s. 99.

3- Dost meclislerinde, ahabplarıyla bir aradayken **şaire yöneltilen teklif** de bazen bir mesnevi yazılmasına sebep olabilir. Dostlarla söyleşilen bir edebi ortamda şaire sunulan bu teklif, reddedilmesi halinde başarısızlığın kabul edildiği bir imtihandır. Şairler çoğu zaman bu teklifi bir anlamda şiir meydanında savaşmak olarak kabul edip kalemleriyle güçlerini ispatlamaya çalışırlar.

Hayretî'nin *Yenice Şehrengizi*, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ı ve Kadı Hasan'ın *Firaknâme* isimli mesnevileri bu vesileyle yazılan mesnevilere örnek olarak verilebilir.

15. yy mesnevi edebiyatımızın ilgi çekici örneklerinden biri olan *Firakname* isimli mensur mesnevi de bu özellikteki eserlerden biridir. Kadı Hasan bin Ali tarafından benzer bir sebeple, Binbir Gece Masalları'ndan tercüme edilen eserin *Sebeb-i Tahrîr-i Ân Risâle ve Müceb-i Tasîr-i Ân Makâle* isimli bölümünde, şair *Firak-nâme*'nin yazılış macerasını şöylece açıklamaya başlar. *Şair, meclis-i şerifede ve mahfil-i münîfde ashâb-ı safâ ve erbâb-ı vefâdan birkaç âkil ü kâmil ve kâbil ü fâzıl ile toplanıp şiir ve inşanın güzel örneklerini okudukları bir gece meclisteki dostlarından birinin (şâh-ı hüsn ü cemâl ve mâh-ı evc-i burc-ı kemâl) kendisinden, gönül madeninden bir niçe me'ani-nâsire ihrac edip bu dürr ü şehvâr gibi nesir örneklerini edebiyat dünyasına kazandırmasını istediğini ifade eder.* Bunun üzerine şair, kendisinin bir eser meydana getirecek kadar kabiliyetli olmadığını, olsa bile eserinin Abdurrahman Cami'nin *Mektubât*'ı ile Lamii Çelebi ve Ahî'nin *Hüsn ü Dil* adlı eserlerinin okunduğu bu mecliste bir değeri olmayacağını söyler. Müellifin bütün geri çevirmeleri etkisiz kalır, sonunda çaresiz onların söylediklerine uyararak bu **hikâyet-i aşk-âmiz ve şikâyet-i şevk-engizi** Arapça'dan Türkçe'ye tercüme eder.¹⁹

Hayretî'nin *Yenice Şehrengizi*'nin *Sebeb-i nazm-ı kitab* bölümü şu beyitlerle başlar:

*Dedi bir yâr-ı nâzûk hûb-güftâr
Bî-hamdillâh ki sözde kudretin var
Çü vardur kudret ü hem tab'-ı mevzûn
Geçüp efsânelerden okı efsûn
Ki sensin andelîb-i gülşen-i cân
Demidür söyle ey murg-ı hoş-elhân
Cevâbında dedüm ey yâr-ı nâzûk
İralum buynumuzdan oldu çün yük*

¹⁹ Tavukçu, O. Kemal, "Türk Edebiyatında Firâk-nâme Adlı Eserler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi / The Journal of Turkish Cultural Studies*, 10, 89-122 (2004).

*Deyelüm padişâhum olduğunca
Baş üstine elümden geldüğünce* ²⁰

Söz konusu mesnevilerde dikkatimizi çeken en önemli öge, dönemin edebi sohbet ve tartışma ortamlarının nakledilmiş olmasıdır.

Dönemin edebi sohbetlerinden alıntılar yakalayabileceğimiz sebeb-i telifler için orjinal sayılabilecek başka bir örnek de, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* isimli mesnevisidir. Klasik Türk edebiyatının en şöhretli mesnevilerinden biri olan *Hüsn ü Aşk*'in *sebeb-i telifi* incelenmeye degecek bir muhtevaya sahiptir. Şair *Der Beyân-ı Sebeb-i Te'lîf* olarak isimlendirdiği bu bölümde, her birisi şiir alanında söz sahibi fertlerin oluşturduğu bir toplantıya katıldığını nakleder. O mecliste Nâbî'nin şiirleri okunmaktadır. Ancak Nâbî hakkında yapılan abartılı övgüler ve haksız değerlendirmeler şairin tepkisine sebep olur.

*Bir meclis-i ünse mahrem oldum
Ol cennet içinde Âdem oldum
Meclis veli gülşen-i muhabbet
Bülbülleri yekser ehl-i ülfet
...
Gâhî okunurdu Hayr-Âbâd
Nâbî olunurdu hayr ile yâd
Ol nazmın edip bir ehl-i mânâ
Medhinde müblagayla itrâ
Bezm ehl-i serâ-ser etti ikrâr
Bu kavli muvâfakatla tekrar*

Şair, bu durumu kendisi için bir imtihan olarak değerlendirir. Böylesine külfetli bir yükün altına girmeden önce, Nâbî'nin şiirine yönelik eleştirilerini ve topluluğa karşı cevabını şu mısralarla dile getirir:

²⁰ Çavuşoğlu, Mehmet, "Hayreti, Yenice Şehrengizi'nden", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, 3/274.

Bir gâyete erdi ki meâli
 Tanzîrinin olmaz ihtimâli
 Ol rütâ bana girân göründü
 Bir sûret-i imtihân göründü
Târîzâne edip hitâbı
Verdim o gürûha bu cevabı
Kim Nâbî'ye hiç düşer mi evfâk
 Şeyhin sözüne kelâm katmak
 Ey kıssadan olmayan haberdâr
Nâkıs mı bıraktı Şeyh Attâr
İşte o kadardır o hikâyet
Bâkîsi dürrûg-ı bî-nihâyet
Manzûme-i Fârisîveş ebyât
Bi'l cümle tetâbu-ı izâfât
 İnşâye verir egerçi ziyet
 Türkî söz içinde ayn-ı sıklet
 Az olsa eğer değildi mânî
 Derdik ana belki de sanayî
 Hem bir dahi var ki ol sühan-sâz
 İğrakda mürg-i pest-pervâz
 Evsâf-ı Burak-ı Fahr-ı âlem
 Rahşîyye-i Nef'i andan akdem
 Lazım mı Burakı medh ü tavsîf
 Bu kârı ana kim etti teklîf
 Afveyleyelim ki belki bilmez
 Bir sürçen atın başı kesilmez
 Hem bir de bu kim o pîr-i fâni
 Almış nice türlü nâm ü şânı

....
Mebnâ-yı binâ-yı Hayr-Âbâd
Bir hayırsızın kemâlin îrâd
 El-hak çalıp alma kıssadır ol
 Hırsızlara hayli hissedir ol
 Pîrâne tekellüf etmiş el-hak
 Vermiş hele kâr-ı düzde revnâk
 Nush etse eğer budur mezâkı
 Dünya fânî, ahret bâkî
 Olsa ne kadar harâb ü mağşûş
 Yokdur bunu bir işitmemiş gûş

*Merd ana denir ki açâ nevrâh
Erbâb-ı vukûfu ede âgâh*

.....

*Tuttu beni ol sözile yârân
Dâvâya gerek gel imdi bürhân
Nâbî ana kim güç ile ermiş
Allah sana gençliğinde vermiş
Aldım o hevesle kilki deste
Bu nazmı dedim şikeste beste²¹*

Şeyh Galib, Nâbî'ye yönelik eleştirilerini onun mübalağalı, nasihatli üslubuna bağlar. "... 'Nasihât ettiği vakit bütün söylediği dünya fani, ahiret baki' demektir" diyerek onu yeni ve etkili söz söyleyememekle suçlar. Ayrıca süslü ve tamlamalı bir dil kullanmanın şiir için abartılı kalacağını ve Türkçe için gereksiz bir ağırlık getireceğini belirtir. Şeyh Galib'in bu ifadelerinde, edebi anlayışın yavaş yavaş değişmekte olduğunu ve şairin, geleneksel ve kalıplaşmış şiir anlayışına karşı yeni sayılabilecek eleştirileri görülmektedir. *Hüsni ü Aşk*'ın *sebeb-i telifinde*, Klasik Türk şiiri, Şeyh Galib'in kalemiyle üslup, dil, söyleyiş ve muhteva özellikleri itibariyle yeniden yorumlanmıştır.

4- Osmanlı kültüründe eserler çoğunlukla bir devlet büyüğü adına yazılmıştır. **Devlet adamları**, kültürü ve sanatı destekleyici bu yaklaşımlarının devamı olarak bazen şairlerden **kendi arzu ettikleri bir konuda eser yazmalarını istemiş**, daha doğrusu eser sipariş etmişlerdir.

Bu sebeple kaleme alınan mesnevilerden Fahri, *Hüsrev ü Şirin* (14. yy) isimli eserini, Aydınoğlu İsa bin Mehmed'in isteği ile Türkçe'ye çevirmiştir. Yine Abdülvasi Çelebi'nin *Halilnâme*'si(15.yy) Çelebi Mehmed'in isteği ile kaleme alınmıştır. Ahmedî'nin *Cemşîd ü Hurşîd* isimli mesnevisinin yazılışında da benzer bir sebep etkili olmuştur.

*Bana bir gün şehinşâh-ı memâlik
Kim ol durur yidi iklimi mâlik
Bizümçün düzesin bir hûb defter
Ki ola ma'ni vü lafzı şîr ü şeker
Kitâbî ki adıdur Cemşîd ü Hurşîd
Bu dilce eyidesin (anı) i Cemşîd*

.....

²¹ Okay, Orhan-Ayan, Hüseyin, *Şeyh Galib, Hüsni ü Aşk*, İstanbul 2000, s. 38-46.

*Kühün efsanedir dastân-ı Husrev
Aduma tâze itgil sikke-i nev²²*

5- Klasik Türk şiirinin dil ve kültür olarak beslendiği **Arap ve Acem (İran) şiirinde çokça işlenmiş bir konunun o zamana kadar Türk şiirinde işlenmemiş olması** da şairleri mesnevi yazmaya yönlendiren sebeplerdendir.

Anadolu'da Türk şiirinin daha ilk mahsullerini vermeye başladığı dönemlerde Ahmed-i Dai, Farsça yazılmış bir manzumeyi Türkçe'ye çevirmenin zorluklarını;

**Kılıçdan gey itidür kıldan ince
Sözi her kavme şerh itmek dilince**

mısralarıyla dile getirir. Bütün zorluklarına rağmen yine de Çeng-nâme'yi Farsça'dan Türkçe'ye tercüme eder ve bunu isminin hayırla yâd edilmesi amacıyla yaptığını dile getirir.

*Benüm çün ülfetümdür Pârisiyle
Getürdüm Türkîye Hak yarisiyle
....
Anı hayr ile her dem yâd ideler
Anun ruhın revânın şâd ideler²³*

Klasik edebiyatımızın şaheserlerinden biri olan Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* isimli mesnevisi böyle bir sebeple kaleme alınmıştır. Şair, şiir üstatlarının toplandığı bir mecliste bulunmaktadır. O mecliste Şeyhî ve Ahmedî'den şiirler okunup, Nizâmî'nin vasıfları övülmektedir. Arkadaşları, *Leylâ ve Mecnûn* hikayelerinin İran şiirinde fazlasıyla yazılmasına rağmen Türk şiirinde o güne kadar yazılmadığını dile getirerek şaire bu konuda bir eser yazmasını **teklif** ederler. Şair ise kendisine yöneltilen böyle bir teklif üzerine bahaneler ileri sürmek yerine eseri yazmaya ve tevekküle sarılmaya karar verir.

*Olmışdı refik ü hem zebânım
Âyîne-i tûtî-i revânım
Bir niçe zarîf-i hutta-i Rûm
Rûmî ki dedük kazıyye ma'lum*

²² Akalın, Mehmet, Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd, İnceleme- Metin, Ankara 1975, s. 77.

²³ Alpay, Gönül, *Ahmed-i Dâi ve Çengnâmesi*, Harvard 1973, s. 327- 28.

.....
Kim eyler idi dekâyık-ı râz
Şeyhîden ü Ahmedîden âgâz
Kim söyler idi öğüp kelamı
Evsâf-ı Celîlî vü Nizâmî
Bilmişler idi ki hüsn-i güftâr
Kadrüm kaderince mende hem var
Lutf ile dediler ey sühan-senc
Fâş eyle cihana bir nihan genc
Leylî Mecnûn Acemde çohdur
Etrâkde ol fesâne yohdur
Takrîre getir bu dâstânı
Kıl tâze bu eski bustânı
Bildüm bu kazıyye imtihandur
Zîrâ ki bu bir belâ-yı cândur
...
Olsaydı teveccühi münasib
Tevcîhine çoh olurdı râgıb
.....
Amma niçe etmek olur ikrâh
Bir vakı'adur ki düşdi nâgâh
Yegdür yine özrden şürûum
Bu işde tevekküle rücu'um²⁴

6- Şairler için **adının dünyada kalıcı olması, kendisinin ve eserinin topluma faydası olması isteği** de mesnevi yazılmasında etkili olan sebeplerdendir. 15. yüzyılda Yazıcıoğlu Mehmet tarafından kaleme alınan *Muhammediye*'nin sebeb-i telifinde de benzer sebepler gözümüze çarpmaktadır. Şair, *Muhammediye*'yi kaleme almasının sebeplerini;

* Hz. Peygamberi rüyasında görmesine,

* Gelibolulu'nun büyüklerinin kendisinden İslam Peygamberini anlatan bir eser yazmasını istemelerine,

* Kendi yazdığı *Megaribü'z-zaman* adlı Arapça eserini Türk diline çevirme isteğine bağlamaktadır:

---

²⁴ Doğan, Muhammet Nur, Fuzulî, Leyla ve Mecnun, Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar, İstanbul 2000, s. 98-104.

*Meger günlerde bir gün emr-i takdîr
 Oturmuştum Gelibolu'da sırra
 Elimi çekmiş idüm cümle halktan
 Dilümde zikr idi kalbimde zikrâ
Gelibolu'nun ol âşıklarından
 Dirildiler gelüp katıma turâ
Dediler kim niçin kılmazsın ey dost
Resûlün vasfını âlemde Büşrâ
 ...
Dediler nakl-i tefsîr olsa bize
Hadîs olsa kim oldur ilm-i ahrâ
 Dedim ger ola takdîr-i İlâhî
 Koyam bu yüzde bir zülfi mutarrâ²⁵*

Yukarıdaki beyitlerde şairin, Gelibolu'da bir uzlet köşesindeyken (muhtemelen sahildeki çilehanesinde) Gelibolulu âşıkların ve kendisini sevip sayanların, huzuruna gelerek “*Ey dost, niçin Hz. Peygamber vasfında bir kitap yazmazsın?*” demeleri ve ısrar etmelerini anlatmaktadır. Şair, daha önce birçok mevlid kitabı yazıldığını bu sahada yeni bir eser yazmanın tekrara düşmek olacağını belirtirse de ısrarlara dayanamayarak sonuçta *Muhammediye*'yi yazmayı kabul eder. Ancak şair eserin kaleme alınmasının asıl sebebinin rüyasında Hz. Peygamberi görmesi olduğunu belirtir ve yukarıdaki ifadelerin ardından gördüğü bir rüyayı nakletmeye başlar.

Bu eser ışığında birçok mesnevi için söyleyebileceğimiz önemli bir ayrıntı da eserlerin sebep-i telifine dair ipuçlarının hatime bölümünde de zikredilmesidir. Eserin *hâtimetü'l-kitab* bölümünde bize bir başka telif sebebi olarak şair, *Muhammediye*'den önce kaleme almış olduğu *Megâribü'z-zaman* isimli eserin Türkçe'ye çevrilme gerekliliğini ve kardeşi ile arasında geçen bir diyalogu nakletmektedir.

Aşağıdaki beyitlerde Bîcân'ın, *Megârib*'i mensur olarak *Envârü'l-Âşikin* adı altında, kardeşi Yazıcıoğlu'nun ise manzum olarak *Muhammediye* adı altında tercüme ettiği belirtilmiştir.

*Karındaşım var idi adı Bîcan
 Bana tergîb ederdi derdi ey can
 Bilirsin yok vefâsı rûzigârın
 Ko senden sonra pes bir yadigarın*

²⁵ Çelebioğlu, Âmil, *Muhammediye*, II C., İstanbul 1996, s. 4.

*Bu söz ile Megârib adlı ey yâr
Kitab ettimdi görmemişti deyyâr
Cihanın ibtidâsın intihâsın
Megârib'de yazıptım müntehâsın
Dedim Bîcân'a imdi ben dahi gel
Çü düzdüm bu kitabı sen dahi gel
Bunu Türkî diline dönder imdi
Yayılsın ile şehre gönder imdi
...
İkisi de Megârib'den çıktıtır
Taşup deryâ iki yüzden akıptur
...
Onunçün çekmişiz bu yolda zahmet
Diyeler Yazıcıoğlu'na rahmet²⁶*

Sonuç olarak, bütün bu tasnif ve örneklendirmelerden hareketle, mesnevilerin sebeb-i teliflerine dair anlatmaları genel olarak değerlendirmek gerekirse, şunları söylemek mümkündür:

Mesnevilerin sebeb-i telifleri, eserlerin sunuş bölümüdür. Bu bölümde şair, şiir tekniğinden üslubuna, kullandığı dil özelliklerinden eserin yazılış sebebine dair pek çok ipucunu okuyucusuna sunar. Bu bilgilendirmenin temelinde eserin genel hatlarını belirleyip anlatma amacı gizlidir.

Çalışmamızda incelemeye çalıştığımız örneklerde belirtildiği gibi, şairler kendilerini “böyle zorlu bir sürece”, yani bir mesnevi kaleme almaya pek çok farklı sebebin sürüklediğini ifade ederler. Öncelikle, şairin kendi için önemli sayılan manevi bir şahsiyetin (Hz. Muhammed, din veya tarikat büyüğü, vd.) veya aile büyüğünün rüyasında, böyle bir eser yazmasını istemesi, sebeb-i teliflerde sıklıkla karşımıza çıkan ortak bir motiftir. Başka bir sebep ise şairin kendi başına kaldığı bir esnada hâtiften gelen sesin böyle bir istekte bulunmasıdır. Ayrıca dostlarla söyleşildiği bir şiir meclisinde arkadaşlarının dile getirdikleri ısrarlı teklifler de, şairlerin mesnevi yazmaları için önemli bir sebep oluşturur. Bu teklifte kendisinden önce yazılmış olan bir eseri beğenme veya çok beğenip örnek alma tavrı da gizlidir. Bütün bu sebeplerle birlikte, klasik şiir kültüründe, Türk diline duyulan sevgi ve gösterilen önemin belirtisi olarak, Arap ve Acem şiirinde çokça işlenmiş bir konunun, Türk şiirinde de işlenmesi veya bu dillerde yazılmış eserlerin Türkçe’ye çevrilme gerekliliği de sebeb-i teliflerde

---

²⁶ Çelebioğlu, age, s. 598.

karşımıza çıkmaktadır. *Muhammediye* örneğinde olduğu gibi, birçok mesnevi için söyleyebileceğimiz farklı bir özellik ise, eserlerin sebep-i telifine dair ipuçlarının hatime bölümünde de zikredilmesidir. Nitekim şairin *Megârib* isimli Arapça eserini Türk diline çevirme isteği eserin hatime bölümünde dile getirilen bir telif sebebidir.

Sonuç olarak şairler için bir mesnevi kaleme almak aslında kolay olmayan, hatta sıkıntılı ve tehlikeli bir süreçtir. Pek çok şair için böyle zorlu bir süreci göze almak aslında hiç de kolay görünmemektedir. Bununla birlikte, şair dönemin edebi çevrelerinde, kendisi gibi şiire gönül vermiş çağdaşları ya da üstatlarının huzurunda böyle bir sözü vermekten de geri duramaz. Bu, bir anlamda şairin, şiir alanındaki yetkinliğini ispatlamak, bir anlamda da böyle zor bir maceradan kaçmadığını göstermek üzere girmeyi göze aldığı bir imtihandır. Eser tamamlandığında imtihan bitmiş sonuç şiir üstatlarının taktirine bırakılmış olur. Nitekim eserin sonunda şair eksiklik ve hatalarının olabileceğini söyleyerek vefa sahiplerinin kusuruna bakmaması ve dua sahiplerinin bağışlaması temennileriyle sözlerine son verir. Böylesine mükemmel eserleri bu kadar mütevazı sözlerle tamamlayan şairler de aslında imtihanı başardıklarının farkındadırlar. Şair eserin başında telif sebebini ve mesnevinin yapılanma sürecini anlatırken, sonunda da dua ve temennilerle birlikte aslında başarısını da ispat etmiştir. Nitekim, Fuzuli kendisi gibi, bu zorlu süreçten geçen şairler adına;

*Bi'llah ger olaydı bir hurîdâr
Min genc-i nihân kılurdum izhâr
(Allah biliyor, eğer (uygun) bir alıcı olsaydı; ortaya binlerce
gizli hazine çıkarırdım)²⁷*

diyerek binlerce beyitlik bir mesnevi kaleme alma serüvenini en uygun bitiş sözüyle tamamlamış olmaktadır.

---

²⁷ Doğan, Muhammet Nur, *Fuzulî, Leyla ve Mecnun, Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul 2000, s. 549.

KAYNAKLAR:

- AKALIN, Mehmet, *Ahmedî, Cemşid ü Hurşid, İnceleme- Metin*, Ankara 1975.
- ALPAY, Gönül, *Ahmed-i Dâî ve Çengnâmesi*, Harvard 1973.
- ALPAY, Gönül, *Ali Şir Nevaî, Ferhad ü Şirin, İnceleme- Metin*, Ankara 1975.
- ARAT, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig I-Metin*, Ankara 1991.
- BÜYÜKKAVAS KURAN, Şeyma, “Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya mı Çıkar?” *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi 1* (2006), Sayı: 2, s.158.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Hayreti, Yenice Şehrengizi’nden”, *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, 3/274.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Türk Edebiyatında Mesnevi, (XV.yy’a kadar)*, İst. 1999.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Muhammediye, II C.*, İstanbul 1996.
- ECE, Selami, *Muyî Nalan u Handan (Hasbihâl)*, Erzurum 2006.
- DOĞAN, Muhammet Nur, *Fuzulî, Leyla ve Mecnun, Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul 2000.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Topkapı Sarayı Bağdat Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini*, İstanbul 1996.
- KOCATÜRK, Prof. Dr. Saadettin, *Gülşehri ve Feleknâme*, Ankara 2000.
- KARACAN, Turgut, *Nevzâde Atâyî Heft-Hân Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Ankara 1974.
- PEKOLCAY, Necla, *Mevlid (Vesiletü’n-Necât), Süleyman Çelebi*, Ankara 1997.
- OKAY, Orhan-AYAN, Hüseyin, *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk*, İstanbul 2000.
- OKUR- MERİÇ, Münevver, *Cem Sultan, Cemşid ü Hursid, İnceleme-Metin*, Ankara 1997.
- SİLAHDAROĞLU, Fikri, *Yusuf Has Hacip, Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bilig Uyarlaması*, Ankara 1996.
- TAVUKÇU, O. Kemal, “Türk Edebiyatında Firâk-nâme Adlı Eserler”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi / The Journal of Turkish Cultural Studies*, 10, 89-122 (2004).
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Şeyhî’nin Hüsn ü Şirin’i, İnceleme- Metin*, İst. 1963.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Hâtif”, *DİA*, 16/467, İstanbul 1997.